

ILSE HAMMAR

Isäni
OLAVI VIRTA

Perhe-elämää Kuninkaan varjossa

JOHNNY
Kirja

— I L S E H A M M A R —

Isäni
OLAVI VIRTA

Perhe-elämää Kuninkaan varjossa

Suomentanut Tarja Lipponen

JOHNNY
Kniga

Copyright © Ilse Hammar 2018

Kuvat: Ilse Hammarin kotiarkisto, paitsi

Helsingin kaupunginmuseo s. 150 (Eino Heinonen),

163, 234 (Elannon kokoelmat) ja 243 (Matti Mäntynen);

Leevi Korkkula / Lehtikuva s. 206; Ankara s. 259

Johnny Kniga

imprint of Werner Söderström Corporation

PL 222, 00121 Helsinki

www.johnnykniga.fi

ISBN 978-951-0-43409-3

Painettu EU:ssa

Omistan tarinani lapsilleni
Helenille, Björnille, Andreakselle ja Erikille.

Sisällys

Saatteeksi	9
Prologi	11
I Varhaisvuodet Westendissä	13
II Pääskylänkatu 5	51
III Hiljalleen elo muuttui	105
IV Meritullinkatu 12	141
V Kesäsaari	203
VI Ennen lähtöä	227
VII Lauttasaari	249
VIII Ruotsissa	267
Lopuksi	331

Saatteeksi: Muusikkosukuni

Tämä tarina kertoo perheestäni: Olavi ja Irene Virrasta sekä meistä lapsista: Sheilasta, Harrietista, Paulista ja minusta. Perheeseen kuuluivat myös isän ja äidin vanhemmat sekä muita läheisiä sukulaisia, jotka vaikuttivat vahvasti elämämme kulkuun. Tapahtumat sijoittuvat pääosin 1950-luvun Suomeen.

Kun vanhat päiväkirjani osuivat käsiini vuosituhannen alussa, minussa heräsi halu kertoa oma tarinani. Kirjoitan perheestämme omasta näkökulmastani, lapsen ja myöhemmin nuoren tytön silmin. Muistikuvat ovat omakohtaisia ja koskettelevat iloa ja yhteenkuuluvuutta, mutta myös yksinäisyyttä ja pelkoa, samaten kuin surua perheemme hajotessa ja toivoa sen pikaisesta palaamisesta yhteen.

Päiväkirjoja lukiessani huomasin melko pian, että perheen arjessa oli piirteitä, jotka jäivät minulta ymmärtämättä. Halusin niihin selvyuden ja lähdin tapaamaan äitiä Solnaan. Perheessämme oli tapana puhua menneistä perin harvoin. Siksi minua ilahdutti, kun äiti vähääkään empimättä alkoi kertoa minulle elämänkokemuksistaan.

Alkuun äiti puhui harvasanaisesti mutta pääsi pian vauhtiin. Hän puhui innokkaasti ja miettimättä, ja hän totisesti tunsi tarvetta kertoa! Hänen vilpittömyytensä liikutti minua suuresti, ja siten pääsimme hyvin lähelle toisiamme. Monet kerrat istuimme äidin sohvalla kylki kyljessä. Minä kuuntelin ja tein muistiinpanoja, kun äiti kertoi itsestään ja avioliitostaan isämme Olavi Virran kanssa. Miehen, jota hän tuli rakastamaan elämänsä loppuun asti.

Ilse Hammar

Prologi

Äiti ja Sheila olivat kotona, kun ovikello soi. Äiti katsoi ovisilmästä tulijaa. Se oli isä, mutta äiti ei avannut hänelle ovea! Sen sijaan hän käski Sheilaa kuiskaten olemaan hiljaa.

”Mutta äiti, sehän on isä!” Sheila kuiskasi. Äiti ravisti päätään ja elehti tytärtään olemaan vaii.

Isä soitti uudestaan ovikelloa, hakkasi ovea nyrkillä, mutta turhaan! Hän huusi:

”Irene, minä täällä, Olavi. Avaa ovi!”

Asunnosta ei kuulunut hiiskahdustakaan. Lopulta isä antoi periksi.

Isä kulki hyvin hitaasti hissiin, pää painuksissa ja selkä kumarassa. Äitiä vapisutti päästä jalkoihin, kyneleet juoksivat pitkin poskia ja hänen oli otettava seinästä tukea, ettei kaatuisi. Hän oli aivan toivoton.

Sheila juoksi parvekkeelle ja näki isän kömpivän vaivalloisesti autoon, joka odotti häntä.

Nuo muutamit minuutit tuntuivat kestävän ikuisuuden ja herättävän hirveät tuskat. Vain äiti tietää, miksei avannut ovea. Ehkä hän oli kyllästynyt antamaan alituisen rahaa Olaville, majoittamaan ja ruokkimaan tätä ja kuuntelemaan, kuuntelemaan...

Niin tai näin, hirvittävän surullista se oli. Isä oli tullut elämänsä syksyyn ja oli sairauksien ja juorujen näivettämä. Koko Suomen kansa oli hänet hylännyt ja lopuksi myös hänen rakkain Irenensä.

Varhaisvuodet
Westendissä

Äiti kertoo sodasta

Minulla ja luokkatovereillani oli kotitaloustunti Helsingissä. Tuore pulla tuoksui ja tunnelma oli hilpeä.

Äkkiä käytävältä kuului hälinää, huutoa ja juoksuaske-
lia. Kotitalousluokan ovi avautui ja edessämme seisoivat rehtori.
Hän oli hengästynyt ja hyvin järkyttynyt ja sanoi karhealla
äänellä:

”Tytöt, olen juuri saanut tietää, että maamme on sodassa!
Aivan hirvittävää! Teidän on nyt viipymättä kiiruhdettava
kotiin niin joutuin kuin voitte! Tästä päivästä lukien kaikilta
meiltä Suomenmaassa vaaditaan suurta urheutta!”

En ymmärtänyt, mitä sanat merkitsivät, mutta tunsin la-
maannuttavaa pelkoa.

”Onko ryssä tullut?” kysyi yksi tytöistä.

Toinen nyyhkytti:

”Mitä pitää tehdä, kun on sota?”

Mutta vastauksia meillä ei ollut.

Opettaja sanoi: ”Lapset, olkaa huolehti, kyllä kaikki vielä
Jumalan avulla järjestyy! Viekää pullat kotiin viemisiksi!”

Sen jälkeen aikuiset jättivät meidät omiin hoteisiimme
ja heidän kiireiset askeleensa kaikuivat käytävällä. Me ty-
töt seisoiimme kotitalousluokassa ja näimme pelon loistavan
toistemme silmistä.

Sota tuli täysin varoittamatta emmekä me tienneet, mitä
meidän olisi pitänyt tehdä. Olimme kahdentoista, kolmentois-
ta, mutta siinä silmänräpäyksessä me vartuimme aikuisiksi.

Тyyne ja Edvin Ёlenriksson.

Ryntäsin kotiin niin kiireesti kuin suinkin. Mekon helmet liehuivat säärtien ympärillä ja puristin lujasti yhä lämpimiä pullia, jotka olin kietonut essuuni. Neuvostoliitto oli hyökännyt Suomeen. Oli syksy 1939.

Kaksi vuotta myöhemmin seisoin kotimme keittiössä koulutoverini Helmin kanssa. Olimme kihartaneet hiuksemme kaasu-uunissa lämmitetyllä permanenttiraudalla ja poskemme hehkuivat kuumasta. Viimeinkin aioimme uskaltautua ulos, ehkä jopa elokuviin. Pommitukset, joiden kohteeksi Helsinki oli viime viikkoina joutunut, olivat harvenneet ja tilanne vaikutti rauhalliselta.

Kepein askelin me juoksimme rappusia alas kuudennesta kerroksesta. Hissi toimi kyllä, mutta kukaan ei uskaltanut käyttää sitä ilmahälytyksen pelossa. Ei henkeään kannattanut vaarantaa.

Kadulla tapasimme muutaman pojan, jotka olivat matkalla elokuviin, ja päätimme liittyä heidän seuraansa. Elokuvateatterille oli matkaa, mutta se ei meitä haitannut, koska oli suloista olla ulkona raikkaassa ilmassa, välttyä istumasta pommisuojojassa. Pojat olivat tyylikkäitä taaksepäin kamattuine hiuksineen ja meidän kiharamme tanssahtelivat tuulessa.

Ohitimme osin maan tasalle pommitettuja rakennuksia. Tyhjät ikkunat ammottivat julkisivuissa kuin haavat ja ovet roikkuivat saranoiltaan vääntyneinä. Muutaman kerran jouduimme kiertämään ison pommikuopan.

Elokuvateatteri sijaitsi kerrostalon alakerrassa. Innokkaat katsojat seisoskelivat teatterin edustalla ja liikehtivät

malttamattomina odotellessaan näytännön alkua. Puheensorina, huudahdukset, nauru ja vislaukset kaikuivat porras-käytävän seinistä. Olimme iloisia ja täynnä odotusta. Kun ovet lopulta avattiin, halusimme rynnätä sisään saman tien. Vislailu ja huudahtelu jatkuivat salissa hetkisen, ja sitten filmi viimein alkoi.

Yksi elokuvan näyttelijöistä oli nimeltään Ilse Werner. Olin kuullut puhuttavan, että hän oli suomalaisten sotilaiden suojeleuskeli rintamalla. Pidin todella paljon taiteilija Ilse Werneristä ja sanoin Helmille:

”Jos joskus saan tyttären, saa hän nimekseen Ilse, koska se on kaunein tietämistäni nimistä.”

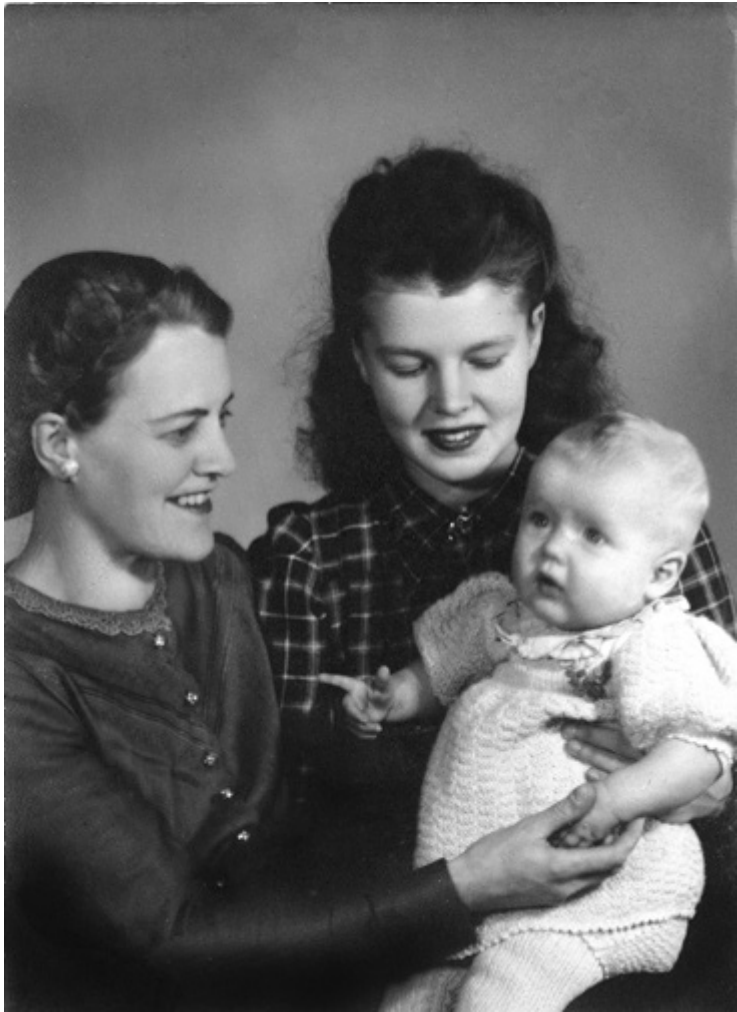
Puristimme toistemme kättä salin hämärissä.

Aivan varoittamatta kuului voimakkaita räjähdyksiä! Puum, puum! Pommit putoilivat elokuvateatterin ulkopuolelle, valot sammuiivat ja tuli pilkkopimeää. Kuului huutoa ja itkua. Jotkut istuivat tuoleihinsa jähmettyneinä, toiset heittäytyivät lattialle.

Elokuvayleisö tarttui toisiaan kädestä, tuttua tai tuntematonta, sillä ei ollut merkitystä. Oli saatava pitää kiinni toisesta ihmisestä, olla lähellä jotakuta, jotta pakokauhu ei veisi mennessään. Rakennus tärisi ja seinät natisivat. Katosta putosi ihmisten päälle rappausta isoina liuskoina, ja ilmassa leijui sankka pöly.

Hampaissa ratisi ja oli vaikea hengittää. Kuului nyyhkytystä, joku huusi äitiä. Ilma haisi palaneelta.

Kaikki oli ohi muutamassa sekunnissa, mutta tuntui jatkuvan ikuisuuden. Se loppui yhtä äkkiä kuin oli alkanutkin. Koko sali odotti, mitä tuleman piti, mutta oli aivan hiljaista. Hengitimme huohottaen, mitään ei tapahtunut. Kauhu oli lamauttava, pimeys pelottava, sydän takoi rinnassa, ihmiset

Kolme polvea. Vuonna 1943 useissa sanomalehdissä kerrottiin Pohjoismaiden nuorimmasta isoäidistä Tytyne Henrikssonista, 32, sekä tyttärestä Irenestä ja tyttärentyttärestä Ilsestä.

pitivät toisistaan kiinni kouristuksenomaisesti. Aika oli pysähtynyt.

Lopulta jotkut uskaltautuivat ryömimään eteenpäin lattialla, etsimään tietä ulos, ja muut seurasivat perässä. Kautaltaan vapisevina onnistuimme pääsemään ulos raittiiseen ilmaan. Kaikkien hiukset olivat katosta varisseesta muurauslaastista harmaat.

Päästyämme ulos pommisuojanamme toimineesta elokuvasalista kukaan meistä ei tunnistanut kaupunkiamme. Ympäriimme kohonneita rakennuksia ei enää ollut. Ne olivat poissa. Emme voineet uskoa silmiämme. Koko kaupunkikuva oli muuttunut. Hävitys oli hirveä. Jäljellä oli valtavia savuavia tiilirakennelmia, rappausta, suuret määrät rojua ja kammottava epätoivo.

Järkyttyneet ihmiset laahustivat ympäriinsä, loukkaantuneita virui maassa. Jotkut olivat kuolleet. Kauhu oli pohjaton. Oli miltei mahdotonta uskoa näkemäänsä.

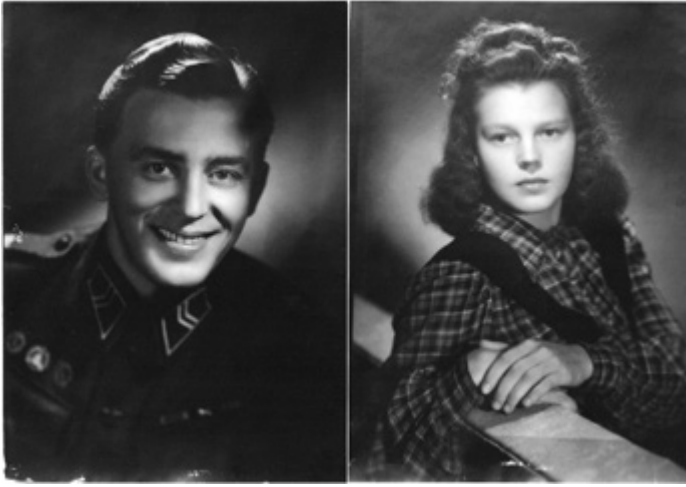
Ajatukset etsiytyivät omaan perheeseen ja kuin äänettömästä merkistä me ryntäsimme kukin omaan suuntaamme. Ihmiset tahtoivat päästä kotiin niin joutuin kuin mahdollista, kotiin turvaan, mutta oliko koti enää tallella? Helmi ja minä juoksimme niin lujaa kuin kintuistamme pääsimme. Jo kaukaa näimme kotitalon, mutta jokin oli vinossa. Kun pääsimme lähemmäs, näimme pimennysverhojen lepattavan rikkoutuneissa ikkunoissa.

Ädit lapsineen lakaisivat pois lasinsirpaleita. Otimme käyttöön vilttejä, jotka naulattiin tiukasti ikkunoihin. Isät olivat sodassa kaukana poissa eikä kukaan tiennyt missä. Unelma rauhasta antoi meille voimia jatkaa eteenpäin.

Minä, Ilse

Minä synnyin toisen maailmansodan aikaan Helsingissä ja sain nimekseni Ilse Irene. Sodasta minulla ei ole muistikuvia, mutta sireenien äänet, pommien kumea jysähtely, vaimea puhe ja huudot ovat minussa. Muistan äänet, se on merkilistä. Sodan äänet ovat sisälläni!

Olavi ja Irene Virta – rakkautta ensi silmäyksellä

IRENE KERTOO ENSITAPAAMISESTAAN OLAVIN KANSSA

Olin lukenut lehdestä, että sangen suosittu laulutaiteilija Olavi Virta esiintyisi kaupungin suosituimmassa tanssiravintolassa Cotton-klubilla Isolla Roobertinkadulla Helsingissä. Ystävättäreni ja minä päätimme, että sinne mekin menisimme tanssimaan.

Ravintolasali oli tupaten täynnä ja tanssilattialla näkyi lukuisia pareja. Istuuduin kuuntelemaan laulaja Olavi Virtaa, miestä jonka ääni oli sametinpehmeä ja miehekäs.

Olavi Virta oli komea, charmikas ja kohtelias. Miehen olemuksessa oli tosiaankin tyyliä, muistan ajatelleeni. Hänen äänensä osui suoraan sydämeeni. Tuntui kuin hän olisi laulanut yksin minulle. Tulin uteliaaksi ja Olavi Virta ihmisenä alkoi kiehtoa minua. Kuka hän oli, tuo mies, joka liikutti minua niin voimakkaasti?

Vedimme toisiamme puolemme kuin magneetit ja illan päätyttyä lähdimme yhdessä. Hitaasti vaelsimme katuja halki kaupungin. Olavi saattoi minut kotini porttikäytävälle Sörnäisiin, Pääskylänkadulle, jossa asuin vanhempieni luona.

Seisoimme hiljaa ja katsoimme toisiamme silmiin. Olavi siirsi suortuvan otsaltani, hyväili poskeani ja suuteli minua.

”Good night, Irene”, hän sanoi ja oli jo poissa.

Rakastuimme päätä pahkaa. Minä olin seitsemäntoista ja Olavi kaksitoista vuotta vanhempi, mutta ikäero ei meitä huolettanut tippaakaan. Se oli rakkautta ensi silmäyksellä ja meillä oli koko elämä edessämme.

Westend

Vuonna 1945 Suomi ja Neuvostoliitto solmivat rauhan ja myöhemmin samana vuonna minä, Ilse, sain kiihkeästi kai-paamani pikkuveljen.

Vanhempamme katsoivat nukkuvaa poikaansa lempeästi hymyillen ja sanoivat:

”Poika syntyi rauhan myötä.”

Pikkumies kastettiin Pauli Olaviksi. Irene-äiti, Olavi-isä ja minä, kaksivuotias isosisko Ilse, iloitsimme pienokaisesta.

Vanhempamme Irene ja Olavi Virta olivat tyylikäs pari, niin kaikki sanoivat. Äidillä oli tummat hiukset, ruskeat silmät ja hän oli hyvin kaunis. Hän pukeutui mielellään leninkeihin, nailonsukkiin ja korkeakorkoisiin kenkiin. Ja hän piti tanssimisesta. Äiti oli hyväntuulinen ja myönteinen luonnostaan. Hän ei kaihtanut sanoa, mitä ajatteli, eikä pyörtänyt puheitaan.

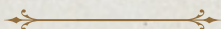
Isä oli hurmaava, komea, urheilullinen ja nopeaälyinen. Hyvä seuramies. Hän oli kuin kotonaan, olipa palatsissa tai pihamökissä. Hän tuli juttuun kaikenlaisten ihmisten kanssa eikä säästellyt vaivojaan. Isän persoona ja huumorintaju toivat hänelle ystäviä, missä hän liikkuikaan. Hän oli hyvin antelias ja avaramielinen. Niitä ihmisiä, joista on helppo pitää.

Me asuimme kymmenhuoneisessa asunnossa Westendis-sä, Espoossa. Alakerrassa oli tilava eteisaula, keittiö ja isän työhuone. Aulasta avautuivat pariovet saliin, jossa oli kaunis puulattia ja korkeat ikkunat.

Irene ja Ilse.

Tarina Olavi ja Irene Virran rakkauden
kyllästämästä avioliitosta lapsen silmin.

Perheen lapsista vanhin, Ilse, kertoo oman versionsa Virran perheen yhteisistä vuosista. Kirja perustuu Ilsen ahkerasti pitämiin päiväkirjoihin sekä muun muassa äiti-Irenen kanssa käytyihin keskusteluihin.

Kirjasta piirtyy rakkaudellinen – vaikka ei aina ruusuinen – kuva perheen elämästä, sen eri vaiheista 1940-luvulta vuoteen 1961 ja lopulliseen eroon. Valtaosa tarinasta sijoittuu 50-luvulle.

Lapselle isä on ensisijaisesti isä, ei iskelmätahti. Mutta miltä tuntuu mennä kouluun, kun kansakunta kohisee skandaalista, johon isä on taas kerran ajautunut. Millainen on lapsen tuska?

Vaikka kirja kuvaa niin henkistä ja fyysistä väkivaltaa kuin muitakin tolkkuttomuuksia, *Isäni Olavi Virta* on ennen kaikkea kertomus uskosta, toivosta ja rakkaudesta.

Olavi Virta eli hetkessä, Irene kantoi enemmän huolta huomisesta, mutta sysäisi hänkin paljon vastuuta perheen esikoiselle, Ilsele.

